

TARİHÇİLERDEN

BAŞKA

EDİTÖRLER:

EBRU AYKUT, NURÇİN İLERİ, FATİH ARTVİNLİ

BİR HİKÂYE

♥ can
çağdaş

TARİHÇİLERDEN
BAŞKA BİR HİKÂYE

Can aędaş

© 2019, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Mart 2019, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Cem Alpan

Düzeltili: Mert Tokur

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Saner Basım Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Litros Yolu 2. Matbaacılar Sit. No: 2/4 2BC 3/4

Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 35382

İç baskı ve cilt: Türkmenler Matbaacılık Reklam San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. No: 16-18

Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 43087

ISBN 978-975-07-3999-6

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750739996

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

TARİHÇİLERDEN BAŞKA BİR HİKÂYE

Editörler

Ebru Aykut – Nurçin İleri – Fatih Artvinli

ANLATI

♥can

İçindekiler

Önsöz: Tutkulu Tarih, Tutkulu Hayal	9
Sunuş: O Hikâyeler, O Sesler, O Tarihçiler... / Oktay Özel	15
Arabella ile Tomas / Ali Sipahi	29
Horoz, Bir İki Üç! / Fatih Artvinli	53
Kamelya / Nurçin İleri	75
Tanrı Bizimle / Özge Ertem	91
Kuyu / Özgül Özdemir	113
Karşı Kıyı / Müge Özbek	123
Asker Zevcesi İnegöllü Ayşe Bint-i İsmail'in Hikâyesi / Çiğdem Oğuz	133
Kavanoz / Ebru Aykut	143
Karanlık / Erkan Oruçoğlu	171
Kuşlar Gibi / Gamze İlaslan	181
İlya'nın Kanun-i Esasi Karşılaşmaları / Barış Zeren	201
Vapurda Doğum / Gülhan Balsoy	221
Yaslı Gittim, Şen Geldim... / Tülin Ural	231
Sabundan Zarlar, Telden Bıçaklar / Ufuk Adak	239

Önsöz

TUTKULU TARİH, TUTKULU HAYAL

“Tarihin altında, hafıza ve unutuş.
Hafıza ve unutuş altında, yaşam.
Ama yaşamı yazmak başka bir hikâyeye.
Sonu yok.”

Paul Ricoeur¹

Bir vakitler yeryüzünden geçip gitmiş ve geride belli belirsiz iz bırakmış yaşamların; kimilerini acıtıp incitmiş, kimilerini ise sevindirmiş ama nihayetinde olup bitmiş hadiselerin peşine düşen tarihçi, merakla gözlerini diktiği geçmişin tamamlanmış bir resim olduğunu, o resmin tüm sırlarını dikkatli bakışlara faş edeceğini hayal eder kimi zaman. Bu hayalin imkânsızlığı, tarihinin tecrübeyle öğrendiği en kederli bilgidir belki de. Hatırlamaya ve hatırlatmaya çalıştığımız geçmişe dair izlerin kısmen bozulduğunun ya da bazen tamamen ve ebediyen kaybolduğunun, en az hatırlayış kadar unutuşun da zamana ve hayata damgasını vurduğunun farkında olmak; “tarihsel gerçekliğin alanı”nın evimiz, yurdumuz değil, geçici olarak mesken tuttuğumuz bir “bekleme odası” olduğunu bilmek, bu kederi daha da derinleştirir.²

1. Paul Ricoeur, *Hafıza, Tarih, Unutuş*, çev. M. Emin Özcan, Metis Yayınları, İstanbul, 2017, s. 555.

2. “Bekleme odası” metaforu için bkz. Siegfried Kracauer, *Tarih: Sondan Bir*

Gözümüzde canlandırmaya çalıştığımız geçmiş imgesinin eksik parçaları bir yana, o imgeye dair bugüne ulaşan hakikat(ler)in çoğulluğu, bir zamanlar olanları anlamlandırmak için artık var olmayan tanıklara sorduğumuz soruların cevapsız kalma ihtimali –aslında tarihsel gerçekliğin aynen ve nihai biçimde aktarılabilirliğine meydan okuyan her şey– tarihçi için bir tesellidir aynı zamanda. Tesellidir, zira geçmiş (ve bugün) hakkında her anlatının yazgılı olduğu tamamlanmamışlığın ve arıziliğin bilgisi, bir yandan ufkumuza sınır çeker ama diğer yandan da yaratıcılığı körükler, sezgilerimizi keskinleştirme potansiyeli taşır. Daha evvel kimsenin el sürmediği bir belge yığını karıştırırken karşımıza çıkıveren ve bu tamamlanmamışlığı açığa vuran yeni izler ya da defalarca kurcalandığı halde dikkatlerden kaçmış veya önemsiz addedilmiş ayrıntılarla dolu bir mecmuanın önümüze serdiği yeni ipuçları, gözümüzü her an farklı olasılıklara açar, bildik ve aşına olanın büyüsunü bozar, olağan kabul edilene sorgulamaya çağırır. Tarihçiyi geçmişi tekrar tekrar yorumlayıp tasavvur etmeye, bunu yaparken suskunlukların üzerine gitmeye davet eder. Bu seslenişe dikkat kesilmek, tarihinin mesleğine olduğu kadar, yaşayanlara ve ölümlere karşı da ahlaki yükümlülüğüdür.

Bu kitapta yer alan hikâyeleri, tarihin suskunluklarını kendine dert edinmiş, geleneksel tarihçiliğin yeterince alaka göstermediği konular ve öznelere ilgilenen, ama aynı zamanda tarihsel bilginin sınırlarının da farkında olan tarihçiler kaleme aldı. 1940 yılında tamamladığı tarih kavramı üzerine fragmanlarında, “Geçmişin gerçek imgesi uçucudur,” diyen Walter Benjamin’e selam göndererek, yazdığımız hikâyelerde o imgeyi bir anlığına dondurup ele geçir-miş gibi yapmaya, bunu yaparken işittiklerimiz kadar işitemediklerimize, suskunlara, hikâyesi hiç anlatılmamışlara yer açmaya çalıştık.¹ Yalnız hemen ilave ve ihtar ede-

Önceki Şeyler, çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2014, s. 208. Tarihsel gerçekliğin alanı bir “bekleme odası”dır, zira bu alan sabit, genellenebilir, apaçık ve çelişkisiz tek bir hakikat anlatısının menşei olmaktan ziyade, potansiyel olarak sınırsız sayıda, yerini daima bir diğerine terk etmeye veya yerini onunla paylaşmaya hazır muhtelif hakikat anlatıları üretir.

1. Walter Benjamin, “Tarih Kavramı Üzerine”, *Son Bakışta Aşk*, çev. Nurdan Gürbilek, Metis Yayınları, İstanbul, 2006, s. 41.

lim, zanaatın şart koştugu kurallar takip edilerek, olay örgüsünün her ilmeği tarihsel bir kayda sıkıca düğümlenerek yazılmadı bu hikâyeler. Dolayısıyla geçmişe dair bir hakikati temsil etme iddiasında değiller. Bilakis, olaylar tarihsel olguya döndürürken kaydı tutulmamış ne varsa, bu noksanlıkları hayal gücüne başvurarak tamamlıyor; kurmacanın imkânlarını işe koşarak “gerçek dünyaya çok benzeyen gerçekçi dünyalar” yaratmaya çalışıyor okuyacağınız metinler.¹ Kimi hikâyeler bir zamanlar var oldukları şüphe götürmeyen, artık tarihsel bir gerçek olarak sabitlenmiş kişileri, yine gerçek bir dünyaya göndermede bulunan ama onunla aynı olmayan “olanaklı dünyalar” a taşırken; kimileri ise hiç var olmamış kahramanlar yaratarak, bu insanları olanaklı tecrübelerin faili, mağduru veya tanığı olarak ete kemiğe büründürüyor.² Yani hikâyeler arasında, kayıtlara geçtiği halıyla tarihsel/olgusal dünyayla teması diğerlerine nazaran daha sıkı tutanlar da var, bu dünyayla gevşek bir ilişki kurup baştan sona kurmacanın evrenine yelken açanlar da. Fakat her halükârda tüm hikâyeler belli bir tarihsel zamanın içine yerleşiyor. Hayal ettiğimiz canlı cansız her şey, tarihteki payları çok geç teslim edilmiş kadınlar, köleler, çocuklar, köylüler, mecnunlar ve mahpuslar, tarihe pek az konu olmuş duygular, o belli tarihsel an ve mekâna mahsus koşulların gölgesinde tezahür ediyor. Hikâyeye düşen bu gölgeleri, tarihe meraklı okuyucu zaten hemen fark edecektir.

Buraya not düşmek istediğimiz bir diğer husus da çalıştığımız konularla yazdığımız hikâyeler arasındaki yakın rabıtayla alakalı. Kitaba katkıda bulunan her tarihçi, halihazırda ilgilendiği, üzerine kalem oynattığı, velhasıl ruhunu kavramaya gayret ettiği bir tarihsel kesit ve/ya konuyu hikâyeleştirdi. Çoğumuz farklı arşivlerde çalışırken karşılaştığımız, öyle ya da böyle üye-

1. Tırnak içindeki ifadeyi Zeynep Uysal, “Giriş: Edebiyatın Omzundaki Melek” Zeynep Uysal, (ed.) *Edebiyatın Omzundaki Melek*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 14’ten ödünç aldık. Birazdan atıfta bulunacağımız Lubomir Doležel’e ait “olanaklı dünyalar” (*possible worlds*) kavramından da ilk kez Zeynep Uysal’ın yazısı sayesinde haberdar olduğumuzu söyleyelim.

2. “Olanaklı dünyalar” kavramı için bkz. Lubomir Doležel, “Possible Worlds of Fiction and History”, *New Literary History*, Cilt 29, No. 4, Güz 1998, s. 785-809.

rimizde iz bırakan vakalardan aldık ilhamımızı. Bu vakaların kulağımıza fısıldadıklarını dinledik, ketum davrandıkları noktada hayal etmekten çekinmedik. Sürekli haşır neşir olduğumuz ve tarihsel bir anlatı kurarken kâğıda döktüklerimizin doğruluğuna şahit tuttuğumuz belgelere, günlüklere, gazete haberlerine, bu sefer kurmacanın olanaklarıyla bakmayı denedik. Böyle olunca önümüzde yeni bir dünya belirdi, işimizi yaparken tarihsel kanıt ve kayıtlarla sınırlandırmaya mecbur olduğumuz anlatı genişleyerek, içinde gönlümüzce yıkandığımız bir deryaya dönüştü.

Peki bu deryaya dalmak için, yani geçmişi bizim burada yapmaya çalıştığımız gibi hikâye etmek için, illa tarihçi mi olmak gerekir? Gerekmez, gerekmiyor elbette. Bir edebî janr olarak tarihsel romanın geçmişi ve şimdisi buna kâfi delildir. Ama yine de geçmişi hayal etmeyi kolaylaştıran malzemeye, tarihçilerin başkalarına nazaran çok daha yakın olduğunu söylemek lazım. Bizi bu hikâyeleri yazmaya cesaretlendiren şey de bu yakınlık ve yatkınlıklarımız oldu şüphesiz. Yıllar önce, o vakitler henüz Gülhane’de bulunan Osmanlı Arşivleri’nde doktora tezlerimiz için araştırma yaparken, arşivin bahçesinde verdiği çay-kahve molalarında bir yandan gözlerimizi dinlendirir, bir yandan da daha yeni okuduğumuz bir belgede nakledilen hüznü, tuhaf, bazen de komik bir vakayı birbirimize anlatıp bu kitabı hayal ederdik. O günlerden bu yana da belki defalarca hayal ettik. Aklımıza gelmeyecek şaşırtıcı vakalarla, insan deneyiminin çeşitliliğini, duyguların yoğunluğunu satır aralarından sızdıran ama o zenginliği bir türlü tam manasıyla ele vermeyen belgelerle karşılaştıkça, bu arzumuz daha da bileylendi. Tam da akademinin nefessiz kaldığı bir dönemde, bizimle benzer duyarlılıklara sahip olduğunu bildiğimiz genç kuşak tarihçi dostlarımızı, Türkiye tarihçiliğinin kemikleşmiş sınırlarını esneterek onun dışına, kurmacanın dünyasına davet etme cesaretini de işte böyle bulduk.

Dolayısıyla Türkiye’de epeydir yükselişte olan Yeni-Osmanlılık anlayışına paralel olarak sayıları artan tarihsel içerikli birtakım televizyon dramaları ve sinema filmlerinin cazibesıyla yazılmış değil bu kitapta bir araya gelen hikâyeler. Osmanlı veya Cumhuriyet geçmişine dair ortalama sağduyuya hitap etmeyi seven, o sağduyuyu besleyen kalıp yargıları yeniden üre-

ten ve Türkiye’de “tarih” der demez ilk akla gelen padişahların, paşaların ve dirayetli komutanların yapıp ettiklerini nakledilmeye değer bulan popüler kültür ürünlerinden esinlenmiş degiller. Tarihin sadece belli başlı aktörlerine ve konularına paye veren popüler tarih anlatıları ve konvansiyonel tarihçiliğin güzergâhı ile bizim tercih ettiğimiz güzergâh arasındaki mesafe, umarız ki okuyacağınız her hikâyede kendini hissettirir. Umarız siz de bizim gibi gündelik hayatın olağan akışı içinde var olma, başlarına gelenlerle mücadele etme ve edememe halleriyle hiç de sıradan olmayan “sıradan” insanların dünyalarına kapı aralamaktan keyif alır, eğer bu işi becerememişsek de bu tutkulu hayalimize şahit olmaktan hicap duymazsınız.

Son olarak, bu kitabın ortaya çıkmasında farklı zamanlarda ve farklı biçimlerde emeği geçenleri anmak isteriz. Bir hayalimizin gerçekleşmesini sağlayan editörümüz Cem Alpan ve Can Yayınları emekçilerine, iş anlatının olanaklarını zorlamaya gelince tarihçilerin edebiyatçılardan öğrenecekleri çok şey olduğunu bize hatırlatan ve tüm cömertliğiyle bu kitaba “mukaddime” yazıp işimizi hayli kolaylaştıran sevgili hocamız Oktay Özel’e, kitabımızın bir fikir olarak doğuşundan şu âna kadar geçen süreçte verdikleri destek ve yol göstericilikleri için Yonca Güneş Yücel, Emre Taylan, Utku Özmakas, Seval Şahin, Ebru Nihan Celkan ve Seyfettin Tokmak’a kalpten teşekkür ederiz. Elbette en büyük teşekkür, deli cesaretimize ortak olup bizimle birlikte yola düşen bu kitabın yazarlarına, dostlarımıza gelsin.

Ebru Aykut
Nurçin İleri
Fatih Artvinli

Sunuş

O HİKÂYELER, O SESLER,
O TARİHÇİLER...

Oktay Özel

On yıl kadar önce sohbetlerimizden birinde Taner Akçam Osmanlı Arşivleri'nde bulduğu bir dosyadan söz açtı. Dosyada bir araya getirilmiş tarihsel kayıtlar tehcir günlerinde, yani 1915-1916'da yaşanan bir aşk hikâyesiyle ilgiliymiş. Hikâyenin kahramanları ise bir Türk ile bir Ermeni. Akçam'ın Ermeni Soykırımı'nı çalışırken ilgilendiği boyutları düşündüğümde hem konuya hem o malzemeye talip oldum! Bu konuyu da çok güzel ele alabileceğinden hiç şüphem olmamasına rağmen, sağ olsun, izin verdi. O zamandan beridir o malzeme ve o konu bu sefer benim ele almamı ve yazmamı bekliyor.

Bilenleriniz biliyordur, Trabzon'da Serander adlı bir yayınevi var. Kendisi de bir tarihçi olan Veysel Usta'nın yönetiminde önemli araştırmalar, tarihsel metinler basıyor. Bunlardan biri, Trabzon vilayetinde Akçaabat'ın Mersin köyünde 1860'larda yaşanan benzer bir aşkın, bu kez bir Müslüman kızın/kadının bir Rum erkeğe kaçmasıyla başlayan, işin içine bir tecavüz iddiasının ve uzun soruşturmanın girmesiyle dallanıp budaklanan bir hadisenin hikâyesi. Kocaman bir kitap; bir giriş eşliğinde yayınlanmış yüzlerce sayfalık orijinal malzeme, Latin harflerine aktarılmış üstelik. Evet, hâlâ orada bir tarihçinin ilgisini çekmeyi ve işlenmeyi bekliyor.¹

Yine görüyoruz, son yıllarda çok sayıda hatırat yayımlanı-

1. Bkz. Zehra Topal ve Ali Mesut Birinci, (yay. haz.) *Fatma ile Kodan: Yürekbirlik Bir Aşkın Belgeseli*, Serander Yayınevi, Trabzon, 2011.

yor. Başta İş Bankası Yayınları olmak üzere, hemen her yayınevi artan sayıda bu tür yayınlar yapıyor. Bu seferki patlamanın özelliği şu ki, anılan yayınların çoğu bildiğimiz o büyük tarihî simaların kaleminden çıkma değil! Aksine, orta boy memur, asker, bürokrat, önemli önemsiz edebiyatçı, entelektüel... Okuma yazması olan her tür ve boydan erkekler, kadınlar... Haturat türünün ne kadar geniş toplum kesimlerini içine aldığı artan bir şaşkınlıkla ve mutlulukla gözlüyoruz. Uzun yıllar “bizde” var olmadığını ya da yaygın olmadığını sandığımız bir zenginlik ve çeşitlilik çıkıyor karşımıza her adımda. Son Osmanlı ve erken Cumhuriyet kuşakları giderayak ya da gidişlerinin ardından, kendi evlatlarından bile yıllarca sakladıkları bu yönleriyle ve kendi hikâyelerini kendi kalemleriyle anlatma çabasıyla karşımızda arzıendama ediverdiler.

Dahası, aynı insanların tuttıkları günlüklerin de bu hatırat patlamasına sessizce ve kendilerince eşlik ediyor olması. Daha yakınlarda Cemil Koçak ve Yücel Demirel Giresun’un Akköy (Bulancağ) kasabasından öğretmen, aydın ve Kuvvacı Fikret Topallı’nın 1920’lerden 1950’lere uzanan zengin günlüklerini yayımladılar.¹ İçinde kocaman bir dünya!.. Fikret Bey’in küçük penceresinin açıldığı o büyük evren... Ki o evrenden diğer notları da yine Veysel Usta ile Mustafa Çulfaz birlikte ayrıca kitaplaştırdı.²

Nihayet, bir başkası, Ordu’nun Perşembe ilçesinin bir köyünden ikinci kuşak muhacir Halis Babinoğlu’nun hatırladıklarını oğlu anlattırılmış ve kaydetmiş, o da yolda.³ Türkiye taşrasının ve “sıradan” insanların gözünden, kendilerinin deneyimlediği şekliyle yakın tarih.

Bu sunuşa niçin böyle başladım?

Muhtemelen şundan: Tarihçiliğimizin ana kitesinin genel kalitesizliğini daha da katmerleştirip, iyice sıkıcı ve çekilmez, okunamaz, banal metinler (belki betimsel raporlar demeli)

1. Cemal Koçak (yay. haz.), *Osman Fikret Topallı: Giresun Günlükleri*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2017.

2. Veysel Usta, Mustafa Çulfaz (yay. haz.), *Müdafaa-i Hukuk ve İstiklal Harbi Tarihlerinde Giresun*, Serander Yayınevi, Trabzon, 2017.

3. “Halis Babinoğlu’nun Muhacirlik Anıları” kitabı, Koryora Yayınları tarafından yayına hazırlanıyor.

üretme konusundaki o şaşırtıcı ısrarının bizlere (tarihçilere) ve okuyucularımıza neler kaybettirdiğini vurgulamak için...

Örneklerimin ilk ikisine, yani içinde “aşk” geçenlerine ilgisizliğin sebebi belki konunun “hafif” bulunmuş olmasıdır. Ya da yeterince “ciddi” veya önemli görülmemesi... Genel olarak tarihyazımımız hayatın bu boyutlarının hâlâ önemsiz ve üzerinde durulmaya değmeyecek konular olduğunu düşünüyor olmalı. Ama muhtemelen dahası da var: Bir Müslümanın bir Hıristiyan ile aşk yaşaması. Sorun, yaşandığı anda bile ne derece kabul edilemez görüldüğünü her zaman bilemediğimiz bu tür ilişkilerin, yüz elli yıl sonra bugün tarihçiliğimizin milliyetçi ve dindar ana kitlesi için hâlâ kabul edilemez görülmesinde belki de. Yani gündelik hayatımızda birbirimize o kadar kolayca yaptığımızı yapıp, tarihte kalmış örnekleri de gıyabında yargılıyor bu sükûtumuzla. İster bir ideoloji, ister dinsel inançlarımız, isterse kimi ahlaki, geleneksel değerlerimiz adına... Netice değişmiyor.

O malzeme orada öylece duruyor, tarihçiliğimiz de burada...

Bakışmıyoruz bile. Görüş alanımızın dışına atıyoruz kolayca. Görmezden geliyoruz.

Biz tarihçiler görmezden geldiğinde, o yaşanmışlık, o sıradan insani tecrübeler, oluşturduğumuz o sözde uzman bariyerinin tercihlerini aşıp birer “tarihsel olgu” haline gelemiyorlar. Yaşanmış, kayda da geçirilmiş; üstelik Osmanlı bürokrasisinin memurlarınca ya da bilmem hangi ülkenin konsolosu veya misyonerince; ama bir türlü genel tarih bilgimizin ve anlatımımızın içine dahil olamıyorlar. Aynı tarihçiliğimizin bilhassa yabancı kaynaklar ve onların birinci el gözlemlerine her zaman şüphyle yaklaşagelmiş olması ya da onca ayrıntı içeren bir hazine durumundaki misyoner raporları kâbilinden kaynakları hep birtakım klişe konular için aynı kalıplarla kullanma alışkanlığı, o kaynakların zengin içeriğinin bugüne kadar heba olmasına yol açtı ne yazık ki.

Elinizdeki kitap bir yönüyle belli ki bu bariyeri aşma çabası... Akademik tarihçiliğimizin yeni neslinin anlamlı ve yerinde müdahalesi... Sözümlü ettiğim o geleneksel ilgisizliğe haklı bir tepki. Bir yandan da o insani tecrübelerin aralara her nasılsa sıkışmış (hatta bazen bayağı da yaygın) izlerinden hare-

ketle yeniden hikâye etme arzusu. Nihayet tek tek insan tecrübelerini, illaki makro siyaset alanıyla doğrudan ilişkili olmasını beklemeden, kendi içinde değerli gören bir bakış açısının tarihçiliğimize yansması. Her bilinçli tercihin, birey hikâyesinin kendi içindeki meşruluğuna, anlamlılığına ve bir mikro dünya olduğuna yönelik farkındalık yaratma çabası.

Ama sadece bu değil. Bu kitap, yukarıda bahsettiğim o izlerden, hatta belli belirsiz küçücük işaretlerden hareketle muhtemel olana dair yaratıcı bir hikâyeleme, yer yer epeyce bir edebî kurmaca denemesi. Tarihimize edebiyata yakın düşen bir pencereden bakma girişimi. Tarihçiliğimizi edebiyatla zenginleştirme, çeşitlendirme arzusu. O mikro dünyanın bize somut kayıtlarla yeterince yansımayan, belki yansıma imkânı da olmayan “muhtemel” boyutlarını yaratıcı muhayyilemize havale etmekten çekinmeyen bir zihin halinin ifadesi. Tarih ile edebiyat arasında salınan bir çeşit “tarihsel kurmaca” metinleri aynı zamanda. Teknik anlamda yer yer Ahmet Refik’in, Reşat Ekrem Koçu’nun kimi yazılarını hatırlatan, ama içerik olarak bugünün zihin dünyasına ait tarih hikâyeleri. Görsel ağırlıklı malzeme üzerinden yaptığım kimi denemeler vesilesiyle bir yazımda “ihtimalî tarih” diye adlandırdığım türe ak-raba yazılar.¹

Kısacası, okuyucunun bir çırpıda “tarih” kategorisine koymaması, birer tarih metni olarak okumaması gereken metinlerle karşı karşıyayız.

Öte yandan, mikro-tarihsel insan hikâyelerinin yeniden kurgulanması günümüz tarihyazımında öne çıkan iki zıt eğilimle tamamen ilgisiz de değil. Global/makro tarih ile mikro tarih araştırmalarının eşzamanlı yükselişinden söz ediyorum.

İlki üzerinde yazılanlar, tartışmalar giderek yoğunlaşıyor. Haliyle eleştiriler de... Öyle de olsa, dünyanın her köşesinden insanlığın bu ortak tarihine yönelik ilgi artıyor, her yerellik kendi makro çerçevesiyle, global bağlamıyla birlikte sahne alıyor adeta. Kimi bireysel tecrübeleri, hikâyeleri de içeren ilginç ve yenilikçi denemeler çoğalıyor. “Glokal” terimi buradan gün-demimize girdi son yıllarda.

1. Oktay Özel, “Şeffaf Tarihçilik Derken”, *Kebikeç*, Sayı: 41, 2016, s. 223-238.

Bu kitaptaki hikâyelerin epeycesi de içerik itibarıyla bu türden. Farklı coğrafyaları tek tek insan hikâyeleri üzerinden birbiriyile ilişkilendiren metinler.

Biri örneğin, 1862 yılında uzak bir Anadolu taşra kasabasını, Harput'u bir aşk ve kariyer hikâyesi üzerinden Amerika'nın Vermont'una, Boston'ına bağlıyor. Arada da Diyarbekir ve elbette İstanbul var. Her iki dünyanın yerel gerçeklikleri Thetford'lu misyoner Arabella ile Diyarbekirli Tomas'ın aşkı üzerinden temasa geçiyor, sistemlerin, kurumların gücü kadar zaaflarını da görünür kılıyor. Milli tarihlerin "öteki" olarak kodlama ve şeytanileştirme eğiliminde olduğu insanları bütün o büyüleyici hasletleriyle, zaaflarıyla, acımasızlık ve şefkatleriyle, velhasıl bin türlü "insan" vasfıyla karşımıza tarihin birer aktörü ve aynı zamanda bir hikâyenin kahramanları olarak çıkarıyor.

İtalya'nın Pavia'sından kalkıp merakı ve mesleği üzerinden kendisini 1839 Mayıs'ında İstanbul'da bulan, sonra da bir Osmanlı memuru olarak Nizip'ten Girit'e, oradan tekrar İstanbul'a gelen Hekim Mongeri ile, bir başkası, polis müfettişi Bonnin Efendi de öyle... Her ikisi de dönemin Osmanlı sultanının ilgisine mazhar olup, ilki ruh sağlığı çalışmalarını geliştirmek, ikincisi ise polis teşkilatını ıslah ve inşa etmek için yıllarını bu ülkede hastalar, suçlular ve zanlılarla baş başa geçiriyor.

Hekim Mongeri'nin Girit'teyken geliştirdiği bir alışkanlık var: her seferinde köle pazarına gidip, çocuklu bir kadın köleyi satın alıp özgürlüğüne kavuşturmak... Hikâyelerimizin birinde 1881 yılında kendisi de tıp tahsili gören, problemlili bir aileden gelen ve başta annesi olmak üzere çocuklarına hayatı dar eden baş belası bir babanın oğlu Kevork Efendi'nin zorlu hayat yolu, bir cinnet ve cinayet sebebiyle Mongeri'nin önünden geçiyor. Diğerinde ise bundan birkaç yıl sonra Beyoğlu'nda işlenen Madam Kamelya cinayeti sebebiyle İstanbul'un bütün toplum kesimleri önümüzde resmi geçit yaparken, bu kez görüş alanımıza öldürülen kadının âşığı, annesi, kendisine ilgi gösteren saraylı bir paşanın yanı sıra, uşağı Kırkor'u görüyoruz. Bonnin Efendi'ye kalırsa, burada da bir aşk ve kıskançlık hikâyesi söz konusu...

Bu olaylardan birkaç yıl kadar önce, 1873 yılında ise bütün Anadolu kuraklık ve kıtlığın pençesinde açlıktan kırılmakta, en fazla da çocuklar perişan olmakta, hayatta kalabilmek

için adeta deliliğin, cinnetin sınırlarında dolaşmakta, vahşileşmektedirler. Tıpkı yukarıda anılan Kevork Efendi gibi. Osmanlı yönetiminin, yerel idarecilerin ve yardımseverlerin görüşüne girmeyen nice kör alandan biridir Yozgat-Talas-Antep hattında yaşananlar. Bu kez karşımıza bir başka Amerikalı misyoner Lymann Bartlett ile karısı Bayan Cornelia çıkar. Bir yandan uzun sürmüş bu felaket günlerinde misyon olarak açları, bilhassa aç çocukları doyurmaya çalışırken, Cornelia bir yandan da kendi hastalığıyla boğuşmakta, bunlar yetmezmiş gibi bizzat kendisi bu çaresizliğin doğurduğu çocuk şiddetine maruz kalmaktadır. Eşi Bay Bartlett ise bir başka misyoner yoldaşı ile uzun bir tura çıkmıştır, yolda akrepten ürken atının yaşadığı geri dönüşü olmayan trajik paniğin etkileyici tasvirine eşliğinde insanın hayvanla kurduğu o derin bağa bir kez daha işaret etmektedir günlüklerinde.

Bu hikâyede dikkatimizi çeken, Osmanlı ülkesi ile Amerika'yı bir kez daha ilişkilendiren misyonerler değil sadece. Aynı yıllarda Yozgat çarşısı yangınında içindekilerle birlikte yanıp kül olan onca dükkân ve eşya arasında, kendi kunduracı dükkânı da yok olan Arsen Usta en çok karısına yapmakta olduğu karanfil renkli pabuç tekine üzülmüştür. Evet, o karanfil renkli pabuç teki... O pabucun bizi illaki bir yere, ne bileyim İstanbul'a veya Paris'e bağlaması gerekir mi? Hadi günün modasıdır, bir şekilde bağlanabilir desek bile, Yozgatlı kunduracı Arsen'in mütevazı dünyasında karısına ve mesleğine duyduğu sevginin kendi başına önemi yok mudur? Tarihçi muhayyilemize ihtiyaç bile duymayan bir basit insanlık hali. Üstelik Arsen'in Hınçak veya Taşnak mensubu olması da gerekmiyor! Kaldı ki, olsa ne değişir bu kunduranın karşısında?

Hadi daha ileri gidelim: Arsen Usta'nın eşine yaptığı pabuç hikâyesini varsayalım ki olayı bize yeniden hikâye eden tarihçimizin muhayyilesi üretmiş ve oraya koymuş olsun. Ne değişir ki? Sen onu al, yerine dükkânını kundaklayanlara lanet ve küfür yağdıran bir Arsen Usta koy!

Bunun standart bir tarih metniyle kolay kolay üstesinden gelinebilecek bir şey olmadığı açık. O halde tarihsel anlatının doğasına dair Siegfried Kracauer, Jacques Derrida, Alan Munslow ve Hyden White gibi biliminsanlarının söylediklerine biraz daha yakından kulak vermeyi denesek? Tarihin o "ara

bölge”sinde bir anlığına karşımıza çıkıp sonra kaybolan failleri ve olguları, o “tek seferlik karşılaşmalar”ı empati kurarak anlamayı, düşünmeyi, yorumlamayı yani... Ya da tamamen edebî kurmacanın içinden anlatmayı bir insanlık halini...

Kendi küçük evreninde yaşanırken o büyük dünyayı bize ima eden, global ağların izini dolaylı olarak çağrıştıran başka hikâyelerimiz de var bu kitapta. Orada “kara” kıtanın bir köşesinden kaçırılıp kendini İstanbul’da bir ailede köle/hizmetçi bulan “Zeyneb”i görüyoruz mesela. Onun hayali ise özgür olmak. Azad edilmek gündemde değilse eğer, kaçmak da bir yolu bunun... O ikincisini deniyor.

İstanbul’un kaç katmanlı kozmopolit dünyasında Zeyneb’in öyküsünü benzer iki “kaçış” hikâyesiyle karşımıza çıkan Ayşelerinkiyle birlikte okumamızı sağlayan bir imkânı var geçmiş araştırmacılığının, tarihsel kurmacanın.

Bu kitap tam da bunu yapıyor bir yandan: İrili ufaklı belirli belirsiz izlerden, işaretlerden hareketle hikâyeler kuruyor. Onları önümüze koyuyor, bağlantıları, ilişkiselliği kurmayı ise çoğunca azıcık bilgili okuyucunun yaratıcı muhayyilesine bırakıyor. Okuyucusunu hikâyelerine ortak ediyor. Geleceğin tarihçiliğinde ve edebî kurmaca alanında bu kulvarın, okuyucuyu daha aktif bir konuma teşvik eden, zorlayan bu tür metinlerin ya da metinlerarası bir okumanın daha da genişleyeceğini tahmin etmek güç değil. Bu tür denemelerin çoğalmasının veya bu kitapta olduğu gibi bir arada sunulmasının, bizim yerimize düşünmeyi kendine misyon bellemiş, o her şeyin en “hakiki”sini, “doğru”sunu bilme yetisiyle doğmuş ve/ya eğitilmiş tarihçinin kafamıza vururcasına “belletmek” zorunda hissetmediği bir özgürlüğe de vesile olmasını arzu ediyor benim meşrebimden tarihçiler! Ya da tarihsel kurmaca üzerinden yükselen o kocaman edebiyatın içinden üretenler...

Elinizdeki kitabın iki Ayşe’sinden biri babası tarafından İstanbul ekâbirine evlatlık verilmiş. Kaçmaya çalışıyor o da evden. Ve evin efendisinin ara ara kendisini sürüklediği o arkadaş sandık odasıyla her seferinde kendisini istenmeyen gebelikten kurtaran ebeyi ziyaret arasındaki dayanılması güç rutinden. Özgürlüğü “karşı kıyı”da görüyor Ayşe. Sadece biraz cesaretlendirilmesi, biraz ayartılması gerekiyor; bu rolde ise feleğin çemberinden geçmiş Halime’yi göreceğiz. Tıpkı köle kız Zey-

neb'in Mahbube'si gibi... Halime'nin ve Mahbube'nin yetmediği yerde iş büyük ölçüde talihe kalıyor tabii. Ya da hiç hesapta olmayan bir çocuğun sihirli dokunuşuna... Zeyneb'in kaçıışının ilk durağı, üstünden ağır bir kapıyla kilitlendiği o kuyudan sonrasını her ne kadar bilemesek de... Cornelia'nın canını acıtan o çocuklar bu hikâyede bir kurtarıcı olarak mı karşımıza çıkıyor yoksa?

Harb-i Umumi'de yeni evlendiği kocası askere giden, eşlerini, oğullarını bekleyen bütün kadınlar gibi zor koşullarda hayatta kalmaya çalışan kadınlardan biri olan diğer Ayşe, yani İnegöllü Ayşe'nin durumu ise daha başkadır. Daha başka çünkü, söylenene bakılırsa, o kadınların namusu aynı zamanda devletin milletin de namusudur. Ama onları her zaman kucaklayan devletin şefkat eli değildir; Ayşe'nin payına düşen, onların muhtaç halinden yararlanmak isteyen bir memurun elidir. Ve anlaşıldığına göre, İsmail kızı Ayşe, böyle böyle "kötü yola düşmüş"tür.

Dedim ya, şart değil bütün hikâyelerin bu türden global ağlarla ya da giderek globalleşen savaşıla, cephe gerisi hikâyeleriyle ilişkilendirilmesi... Global ağlar nasıl bir gerçekse, tarihinin de bir yorumlar ağı olduğunu Kracauer hatırlatıyor bizlere.¹ Her hikâye kendi içinde anlamlı. Her bir yaşanmışlık kendi içinde bir insanlık haline tekabül ediyor. Ve bu da en az diğeri kadar, bana kalırsa daha da değerli. O halde her bir hikâyenin mikro doğasını ciddiye almak gerekecek.

Çünkü o küçük evren, o sıradan görünen haller de global ilişki ağları kadar önemli. O tek hallerden anlamıyorsak, anlayamıyorsak, onların yapısını mikro ölçekte çözemiyorsak, sökemiyorsak, daha makrosunu, globalini anlatma iddiamız da zaten bir fantezi olarak kalmaz mı? Edebiyatın, bilhassa roman türününün 19. yüzyıldan bugüne bütün ulusal/ulus devlet sınırlarını aşan insan halleri ile karakterler üzerinden inşa ettiği o "büyük evren" Türkiye'deki tarihyazımını da ziyaret edecekse bir gün, tam da böyle böyle döşenecektir belki de o yolun taşları... Birer birer... Nasıl ki böyle hikâyelerin biraz daha orta ve büyük ölçekli olanları üzerinden daha global

1. *Tarih: Sondan Bir Önceki Şeyler*, s. 113.

ilişkiselliklerin, bağların, benzerliklerin varlığını keşfetmişsek geçen yüz yıllık tarihyazımı pratiğimizde, benzer bir farkındalığı bu “küçücük” hikâyeler üzerinden farklı bakış açıları geliştirerek öneren bir tarihçilik ve edebî kurmaca pratiği de mümkün olsa gerek. Belki, evet, Hyden White’a daha yakından kulak vermeliyiz. Kemal Yalçın ile Elbruz Aksoy’un çalışmalarında yaptıkları türden yeni bir metinsellik düşünmeli, onların edebî kurmaca ile tarihsel anlatıyı değişik derecelerde birbirine yakınlaştıran denemelerini daha bir ciddiyetle okumalıyız.¹

Böylece edebiyat ile tarihin kapıları bu kez birbirine daha alıcı bir gözle açılırken (ki kitaptaki hikâyelerin edebiyatın roman türünde bu ülkede kaleme alınmış kimi yapıtları doğrudan çağrıştıran yanları olduğunu okuyucu kendisi keşfedecektir) bir yandan da günümüzün ilk anda birbirine zıt yönlerde gidiyormuş izlenimi yaratan global/makro tarih çalışmalarıyla mikro tarihçiliğin hiç de birbirini dışlayan pratikler olmadığını artık iyice anlamamız gerekecek. Elinizdeki kitap, içinde taşıdığı hikâyelerle böyle bir farkındalığa da önemli bir katkı.

O hikâyelerden üçü ayrı tarihlerde ve Osmanlı’nın farklı taşralarında geçiyor. Köyler, kasabalar... Yine sıradan, daralmış insanlar... Ya da en trajik olayı dahi fırsata ve paraya çevirmeye çalışan insanlar... Bu kez imparatorluğun taşrası ile merkezi arasında çalışan orta ölçekli ağlar. Ve dertlerine derman olması için kapısını çaldıkları, kendilerini oradan oraya seğirttiren, artık kendine bile zor hayrı dokunduğu anlaşılan Devlet-i Aliyye...

Bu kez o dünyaya girmemizi sağlayan vakaların ilki 1860’ların sonlarında Manisa Turgutlu civarındaki köylerin birinde yaşanır; oradan İzmir’e ve elden ele sonunda İstanbul’a ulaşır. Konu Kantaroğlu Çerçi Hasan’ın karısı Zehra’nın doğurduğu ucube bir yaratıktır. Çerçi Hasan doğar doğmaz canını teslim eden Allah’ın bu hikmeti üzerinden para kazanmayı aklına koyunca, işin içine evvela memleket hekimi İstefanaki Efendi ve ardından Gördes’in uyanık tüccarlarından Todori dahil olur.

1. Bkz. Erol Köroğlu, “Etnik Kimlik Hayatın Neyi Olur?”, K24, 17 Mayıs 2018. (<http://t24.com.tr/k24/yazi/etnik-kimlik-hayat-in-neyi-olur>, 1764, erişim 21 Temmuz 2018).

Epeyce bir para kazanılır ucubenin bir gösteriye dönüşen akıbetinden. Nihayet İzmir valisi vasıtasıyla İstanbul durumdan haberdar olur ve süreç Mekteb-i Tıbbiye’de Dr. Binbaşı Mazhar Süleyman Bey’in teşrih masasında son bulur.

Diğer iki hikâyemiz ise o ezeli suçla bağlantılı. Birinde Üsküp’te kolağası Rıza Efendi’nin küçük yaştaki oğlu Ahmed’in, diğerinde ise Antalya’nın bir köyünde Karaalioğlu Osman’ın “Koca Kadın” Zeyneb’den doğma kızı Hatice’nin ırzına geçilir. Hatice’nin başına gelen ve ardından büyüyen olaylar, bir başka hafızaya “Çerkeslerin ölüm vakti”¹ olarak kazınan 1862 yılına denk düşer. Misyoner öğretmenimiz Arabella’nın hikâyesiyle aynı yıllara yani. Hatice kendisine ilgisiz kalmayan köy dışından bir delikanlıyla evlenmeyi düşlerken koca köy karşılarına dikilir. Tıpkı Harput misyonunun Arabella ile Diyarbakırlı Tomas’ın aşkına bin bir gerekçeyle karşı durması gibi... Dul annesi ve eniştesi Bekir’in bütün direncine rağmen, Hatice köyün kendisine münasip gördüğü adamın tecavüzüne uğrar. 1900’lerin başlarında yaşanan diğer vakada dünyası kararan Ahmed’in yaşadığı ise, Üsküp’ün bir kasabasında İstanbul’da bir mektebe girme hayali kurarken başına gelmiştir. Ahmed’le birlikte babasının da dünyası kararmıştır. Ve sonrası, Rıza Efendi’nin dönemin valisi olan Mahmut Şevket Paşa dahil, kapı kapı beyhude adalet arayışıdır...

Onlar dertlerine yansınlar, aynı yıllarda Üsküp yakınlarında bir başka hikâye adım adım örmektedir ilmeğini. Her cinsten komitacının birbirine geçtiği o belalı Makedonya dağlarında, köylerinde Bulgar komitacılarının, Paris’te felsefe okumuş öğrencilerin Sofya toplantılarında attıkları ezilen milletlerini kurtarmaya yönelik ateşli nutuklarının işvasıyla “yoldan çıkan” köylü İlya’nın ve onun rakip komitalardan benzerleriyle kesilen hayatının hikâyesidir bu. Sofya’da tanıştığı Petra vasıtasıyla Sandanski grubuna dahil olmuştur İlya usulca. Bu yeni dünyada köylü aklınca kendine en uygun bulduğu iş ise fedailiktir. Şifresini çözmeyi okumuş Petralara bıraktığı sürekli değişen siyasi ittifakların eşliğinde, Rum komitalarının bölgesinde, Manastır’da zaman zaman Türk komitacılarla, mülki idareci-

1. *Fatma ile Kodan*, s. 17.

lerle Rumlara karşı işbirliği yapmaktadır. Onun hikâyesi de bir noktada 1908 Meşrutiyeti'ne bağlanacak, bir süre hepsi hürriyet ve uhuvvet şarkıları söyleyeceklerdir. Tam komitacılık bitti derken, Balkan Harbi'nde kartlar ve ilişkiler bir kez daha düşmanca karılır. Çeteler ve Jön Türkler aynı paramiliter şiddetin içinde bir öyle bir böyle hayatlarının en ateşli çağlarını derinden inandıkları idealler uğruna feda ederken, koca imparatorluk hepsinin başına çökmektedir aslında. Beraberinde Enverleri, Kolağası Tahsin Beylerle birlikte Zlatanları, Petraları ve İlyaları da Selanik, Serez, Varna, İstanbul demeden yarını meçhul bir karanlığa sürükleyerek. Ama geride yer yer hayat kurtaran komitacı “dayanışma”sı örnekleri bırakarak...

Farkına vardığınız gibi, kitaptaki hikâyelerin, küçük tarih epizotlarının çoğu Osmanlı'nın o “uzun” 19. yüzyılından ve onun bir sonraki asra uzandığı yıllardan. Bu önemli. Önemli, çünkü bu dönemde hayat şaşırtıcı ölçüde hızlanır ve değişirken dünya küçülür. Ve yerinden oynayan fay hatları, kıtalar son kez ve büyük bir şiddetle birbirine çarparken, devletlerin tebaalarıyla, toplumlarıyla kurdukları ilişki de o hızda değişir. Devlet dediğimiz o siyasi iktidarın merkezinin yeni düzen ve takip mekanizmaları, araçları gelişmiş, kayıt tutma pratiği zenginleşmiştir. Telgraf gibi haberleşme teknolojilerinin de yardımıyla Osmanlı'nın yeni yeni vatandaş olmaya başlamış tebaası da bu gelişmelerin eşliğinde sesini giderek daha fazla duyurmaya başlamıştır. Gazete ve dergilere yansıyan irili ufaklı haberler, ilanlar, reklamlar da yeni iletişim ve etkileşim kanalları arasındadır şüphesiz. Hikâyelerimizden birinde hamile bir kadının sağlıklı doğum yapma arzu ve telaşıyla “asri” hastaneye ulaşmaya çalışırken Boğaz vapurunda doğurmak zorunda kalması örneğinde gördüğümüz gibi, artık onlar da yeni hayatın kendilerine sunduğu imkânlardan daha kolay haberdar olurlarken birbirlerinin sesini de daha yakından duyar, birbirlerinden daha fazla etkilenirler.

Tarihçiliğimizin uzunca bir süre bu sesleri duymamış olmasının veya duymazdan gelmesinin, toplumsal alanın devletten görece veya tamamen bağımsız kendi iç ve alt iletişim, etkileşim kanallarının varlığından uzun süre haberdar olmasının sebepleri her ne ise, an itibarıyla gördüğümüz ve bu kitabın da bizlere gösterdiği şu ki, o sesler artık duyulmuştur.

Ve Osmanlı tarihçiliğinin en hızla gelişen ve dönüşen kulvarı artık imparatorluğun bu son dönemi, yani 19. yüzyıldır. Sebep ise bütün o farklı seslere, kendi incelikleriyle ve yer yer kendi özgün dilleriyle kayda düşmüş o seslere kulak vermesini öğrenen tarihçiliğimizin onlara münasip, uygun bir anlatının, tarihyazımının mümkün olabileceğini nihayet keşfetmeye başlamış olmasıdır. Aynı malzemededen edebî kurmacaya uzanmak ise zaten zor değil.

Elinizdeki kitap baştan aşağı bunun heyecanlı bir arayışı, yaratıcı bir denemesidir. Dolayısıyla ne kadar takdir edilse yeridir.

İleriki sayfalarda göreceğiniz gibi, bu söylediğim sadece son Osmanlı dönemi tarihiyle sınırlı değil. Kitabın geriye kalan iki hikâyesi Cumhuriyet dönemine uzanıyor. Öyleyse bu dönemin tarihçiliği de değişecek demektir!¹

Bu temennimiz orada dursun, biz yine hikâyelerimize dönerek bitirelim.

Sözü edilen o diğer hikâyelerde artık imparatorluk enkazının, o büyük nihai yangının külleri üzerinde kurulan, ya da al baştan kurulmaya çalışılan hayatlarla ülkenin gelgitlerinden kesitler var. Cumhuriyet Türkiye'sine uzanan hikâyelerimizin ilkinde, yıkılan imparatorluğun kaybedilen Rumeli'sinin Anadolu'ya attığı bir muhacir ailenin kızı idealist bir öğretmen, azıcık "dengesiz" kardeşiyle beraber yolu ve hayatı Sivas'a düşen bir "Cumhuriyet kadını", Münevver Hanım var. Gelenek ile modern arasındaki tercihini çoktan yapmıştır Münevver Hanım. Ama hayat o tercihle her zaman uyumlu olmadığında ne yaparsınız? Ve, nihayet başka türden bir "kader mahkûmu" vesilesiyle tanıştığımız, inatla değişen zamana direnen o malum hapisane üzerinden bizleri Cumhuriyet İzmir'ine götürün, Üsküplü İsmet'in kahvesinde oynanan kumar faslında her nasılsa elini kana bulayıp Con Ali'yi bıçaklayan balıkçı Adil ile Başefendi'nin paralel hayatları. Hayat her ikisine de pek adil davranmamaya yeminli.

Yine ve hâlâ... Yıl 1950'lere gelmiş, dayanmış olsa da...

Ve dikkat ettiniz mi, önceki hikâyenin Üsküp'ündeki in-

1. Tarihçi Hakan Kaynar'ın yenilikçi çalışmaları bu sürecin bir süredir zaten yaşanmakta olduğuna işaret ediyor.

sanların bir kısmı, ya da onların çocukları şimdi İzmir’de çıkıyor karşımıza. İmparatorluk uçsuz bucaksız coğrafya demekse eğer, Cumhuriyet genellikle o coğrafyanın küçülmesi, insanların sıkışması, sıkıştırılması, göçe zorlanmasının sonucu demek. Hikâyelerimiz aynı zamanda bu büyük hikâyenin de hikâyesi...

“Bir varmış bir yokmuş”un yani... Ya da “insanoğlu kuş misali”nin... Ama çoğu kanatsız kalmış veya kanadı kırılmış kuşların...

Yine göreceğiniz gibi çoğu hikâyenin kahramanları kadınlar, genç kızlar, çocuklar... Hem tarihin ve coğrafyanın kendilerine kader olduğu, hem her an suça itilen ve örtülü veya açık şiddete maruz kalma ihtimaline sonuna kadar açık hayatlar yaşayan sıradan kadınlar, genç kızlar, çocuklar... Bu da yine tarihyazımının son dönemde global ölçekte de şahit olduğumuz belirgin tercihleriyle uyumlu.

Şöyle bitireyim:

Bütün bu olaylar gerçekten böyle mi yaşandı, “Belgesi var mı?” cinsinden o çok bilmiş, kibirli, cahil ya da şimdilerde fazlasıyla “yerli ve milli” tarihçi ya da tarih meraklısına özgü soruları sormayacak bir okuyucu için bu kitap. Hikâyeleri kaleme alan tarihçilerin o kadar da önemsedikleri kanaatinde değilim bu soruları. Çünkü dertleri tarihsel olguları konuşmaktan ziyade arşiv kayıtlarından, belgelerden, gazete haberlerinden bugüne uzanan parçalı, çoğu zaman eksik kalmış, başı ya da sonu belirsiz hikâyeleri, hayal gücünü sahneye davet ederek yeniden yazmak. Elbette bir dayanakları var; o hikâyelerin bir yerlerde tarihçisini bekleyen izleriyle, işaretleriyle keşmiş yolları. Ortada bir gizem olmadığı aşikâr! Yer yer ucundan kıyısından ima ettikleri ya da gösterdikleri o izlerin, işaretlerin orijinaleri kim bilir hangi ülkenin hangi arşivinde, hangi kütüphanenin hangi koleksiyonunda. Duyduğumuz o sesler oraldan çıkıyor. Ve bu kitabın yazarları, tarihçileri aracılığıyla bizlere ulaşıyor... Ve onlar, bu kez farklı bir yol deneyerek, bizler için yeniden hikâye ediyorlar...

Hepsi bu kadar!

Evet. Tarihçiler demek ki arada bunu yapma ihtiyacı duyuyorlar! Hikmetini hep birlikte düşünelim derseniz.

E, “ama bu tarihçilik değil ki!” mi diyorsun! Öyle olsun, dilediğinize isimlendir o zaman!

Ama unutma, bu hikâyeler de o tarihin ürünü! Geleceğin tarihçiliğinin kimi şifresi belki oralarda bir yeredir. Yukarıda isimlerini andığım White'ı, Yalçın'ı, Aksoy'u bir daha oku istersen.

Bu kitaba, anlattığı hikâyelere biraz kulak ver, şimdilik yeter!

Sonrası mı?

Hâlâ merak edersen sağını solunu, gidip kendin düşersin peşine onların ve daha nicesinin izlerinin...

Böylece sen de usulca hikâyeye dahil olurken, o hikâyeleri bizler için seslendiren, birer edebî kurmaca ve/ya tarihsel anlatı olarak yeniden kurgulayan o tarihçi-yazarlarımız yüzlerinde ışıltılı bir gülümseme eşliğinde bırak ellerini ovuşturup, aralarında fısıldaşsınlar:

“Oldu bu iş galiba!”

ARABELLA İLE TOMAS

Ali Sipahi

Marcia Arabella Latham Babcock, 1840 yılının 30 Mart'ında, Amerika'nın kuzeydoğu ucundaki Vermont eyaletinin Thetford adlı küçük bir kasabasında dünyaya geldi. Ülkenin bu bölgesinde köklü ve nispeten varlıklı aileler yaşardı, ne de olsa Amerika'nın keşfi üzerine Avrupa'dan gelen ilk göç dalgasına ev sahipliği yapmıştı. Fakat sert ve uzun kışlarından dolayı ülkenin en seyrek nüfuslu bölgelerinden de biriydi. Arabella'nın doğduğu zamanlarda ise bu iki bin kişilik kasaba daha da küçülmeye başlamıştı. "Vahşi Batı"nın keşfedildiği, yeni macera ve iş imkânlarının hızla çoğaldığı bu dönemde kasaba, gençleri tutamaz olmuştu. İşte Papaz Elisha Gulliver ve karısı Eliza'nın beşinci çocukları Arabella'nın büyüdüğü yıllarda, Thetford artık gelecek vaat eden bir yer olmaktan çıkmış, zamanı gelince arkada bırakılıp terk edilecek bir yere dönüşmüştü. Tıpkı Arabella'nın yapacağı gibi.

Ablaları ve ağabeyleri gibi Arabella da ortaokul ve liseyi Thetford Akademisi'nde okudu. Burası bütün eyaletin ilk kız-erkek karışık okulu olarak ünlenmişti. Babası da yaşadıkları bu değişim çağında eğitimin önemine inanmış, akademiye sahiplenmişti. Kızlarını okutmakla kalmadı, orada şan hocalığı da yaptı. Okuma ayrıcalığına

Tarihçilerden Başka Bir Hikâye aynı kuşaktan 14 genç tarihçinin arşiv belgesi, gazete kupürü, günlük, mektup gibi tarihsel bir malzemedен ya da metinden yola çıkarak kurguladığı öykülerden oluşuyor.

19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı ve 20. yüzyılın ilk yarısında Cumhuriyet toplumunun sıradan insanlarını, yaşamlarını ve olaylarını merkeze alan öykülerin bir araya getirildiği kitap, tarih ile edebiyat ilişkisini yeniden sorgularken bu ilişkinin hem tarihyazımı hem de edebiyat açısından ilginç örneklerini sunuyor.

Sunuş:

Oktay Özel

Yazarlar:

Ali Sipahi, Fatih Artvinli, Nurçin İleri, Özge Ertem, Özgül Özdemir, Müge Özbek, Çiğdem Oğuz, Ebru Aykut, Erkan Oruçoğlu, Gamze İlaslan, Barış Zeren, Gülhan Balsoy, Tülin Ural, Ufuk Adak

#osmanlimparatorluğu #tarihyazımı #gençcumhuriyet #kurmacagerçekilişkisi #günlükhayatintarihi

Kapak Resmi: Sultan Abdülmecid (sanatçı bilinmiyor)

 CAN anlatı

© canyayinlari.com ✈ twitter.com/canyayinlari f facebook.com/canyayinevi

ISBN 978-975-07-3999-6

9 789750 739996